COLTAN SCRIVNER

morbídna zvedavosť

VEDECKÉ VYSVETLENIE
TOHO, PREČO NEDOKÁŽEME
ODVRÁTIŤ ZRAK

Lindeni

Morbídna zvedavosť

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na
www.lindeni.sk
www.albatrosmedia.sk

Lindeni

Coltan Scrivner
Morbídna zvedavosť – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2026

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS MEDIA

morbídna zvedavosť

COLTAN SCRIVNER

morbídna zvedavosť

VEDECKÉ VYSVETLENIE
TOHO, PREČO NEDOKÁŽEME
ODVRÁTIŤ ZRAK

Z angličtiny preložil Matej Krajčovič

Lindeni

Všetkým ľudom s temnými myšlienkami,
ale láskavým srdcom

OBSAH

PREDSLOV	11
1. Prečo nedokážeme odvrátiť zrak	17
2. Evolúcia morbídne zvedavého tvora	33
3. Zlomyseľné mysle	45
4. Vnímanie nadprirodzena	59
5. Sprostredkované násilie	77
6. Fascinujúce zranenia	91
7. Démoni v našich snoch	111
8. Temný empat	125
9. Strašidelné filmy v strašidelných časoch	147
10. Terapia hrôzou	161
11. Deti sú strašidelné	181
12. Nedocenená cnosť	195
POĎAKOVANIE	203
POZNÁMKY	205
O AUTOROVI	233
POUŽITÉ PREKLADY	235
REGISTER	237

PREDSLOV

V roku 2004 predstavil film *Saw: Hra o prežitie* (*Saw*) bežnému divákovi subžáner hororu nazývaný gore/splatter[1]. Takmer po dvadsiatich rokoch, ôsmich filmových pokračovaniach a vyše miliarde dolárov v tržbách sa *Saw* stala jednou z najpopulárnejších hororových sérií všetkých čias. Ústrednou postavou filmov je sériový vrah, samozvaný pomstiteľ Jigsaw, ktorý unáša a mučí ľudí, vystavuje ich fyzickému alebo psychickému mučeniu, ktoré nazýva „hry", s cieľom otestovať ich vôľu prežiť a potrestať ich za nevďačnosť vo vlastných životoch.

Keď v roku 2021 vyšiel deviaty diel série s názvom *Špirála: Saw pokračuje (Spiral),* filmový kritik denníka *New York Post* Johnny Oleksinski v recenzii na jeho adresu nešetril ostrými slovami. O fanúšikoch série Oleksinski písal ako o „zvrátených bláznoch, ktorých by nemali púšťať k zvieratám ani iným živým bytostiam." Vo svojej recenzii ďalej tvrdil, že „tieto takzvané filmy sú absolútne bezcenné a pomaly si nezaslúžia existovať ani na periférii kinematografie."

Au.

---

1 Gore (angl. výraz pre zrazenú krv) označuje filmy s extrémne grafickým zobrazením krvi, vnútorností, amputácií a telesného poškodenia s cieľom šokovať diváka vizuálnou brutalitou. Subžáner splatter (angl. výraz pre striekanie) zase kladie dôraz na striekanie krvi a telesných tekutín, často s humorným alebo absurdným podtónom. Gore vo väčšej miere zobrazuje následky, zatiaľ čo splatter sa viac venuje samotnému aktu násilia. (Pozn. prekl.)

Nikdy predtým som sa nestretol s kritikou takou jedovatou, ako bola recenzia na film *Špirála*. Recenzent navyše nehodnotil iba samotný film. Pod čiernu zem skritizoval aj jeho fanúšikov. Podľa Oleksinského totiž obľuba tejto filmovej série nie je iba otázkou vkusu alebo úrovne, ale morálneho postoja. Človek, ktorý si dokáže užívať zobrazovanie brutálneho násilia, musí považovať násilie za prijateľné aj v skutočnom živote. Podľa jeho logiky sú teda fanúšikovia takýchto filmov nebezpeční ľudia.

Oleksinského morálne rozhorčenie nie je ničím novým. O údajnej zvrhlej povahe fanúšikov hororu písali filmoví kritici počas dejín kinematografie opakovane, no v žiadnom inom období u nich nevyvolávali hororové filmy väčšiu paniku ako v osemdesiatych rokoch. Dekádu odštartoval maskovaný vrah s mačetou, ktorý v rezorte Camp Crystal Lake prenasleduje a zabíja tínedžerov. Film *Piatok trinásteho* (*Friday the 13th*) zaznamenal veľký komerčný úspech a celosvetovo zarobil takmer šesťdesiat miliónov dolárov. Napriek úspechu kritici film neprivítali s takým nadšením ako jeho napínavejšieho staršieho brata, *Halloween: Predvečer Sviatku všetkých svätých* (*Halloween*). *Piatok trinásteho* bol oveľa krvavejší a kritici si to všimli.

Medzi najhlasnejších odporcov žánru slasher[2] ako takého a konkrétne *Piatku trinásteho* patril známy filmový kritik Gene Siskel. Vo svojej recenzii mu udelil najprísnejší trest, aký len kritik udeliť môže. Úmyselne prezradil koniec filmu, aby ľudí odradil od jeho sledovania. Aby to nebolo málo, recenziu zakončil zverejnením mena a adresy šéfa štúdií Paramount Charlesa Bluhdorna a svojich čitateľov vyzval, aby mu posielali nenávistné listy. O to isté sa pokúsil aj pri hlavnej predstaviteľke filmu, herečke Betsy Palmer. Keďže sa mu však ne-

2 Slasher (rezač, sekač, krvák) je subžáner hororu s viacerými hlavnými znakmi: vrah má typickú zbraň (často nôž, motorovú pílu alebo iný ostrý predmet) a systematicky zabíja skupinu obetí; „záverečné dievča" – zvyčajne prežije jedna ženská postava, ktorá sa vrahovi vzoprie; mladé obete (väčšinou tínedžeri); motiváciou vraha býva pomsta, trauma z minulosti alebo žiadnu nemá. (Pozn. prekl.)

podarilo získať jej súkromnú adresu, čitateľov povzbudzoval k tomu, aby svoje sťažnosti posielali do jej rodného mestečka Rowayton v štáte Connecticut.

Siskel okrem svojej rubriky v denníku *Chicago Tribune* moderoval spolu so slávnym filmovým kritikom Rogerom Ebertom televíznu talkshow *Sneak Previews*. Ani jeden z nich nemal v obľube filmy tohto žánru, preto celý jeden diel venovali kritike filmu *Piatok trinásteho* a ďalších podobných titulov, ktoré sa objavili v kinách po úspechu *Halloweenu*. Siskelovo zjavné pobúrenie filmom sa, podobne ako v Oleksinského recenzii druhého dielu série *Saw*, prenieslo aj do ostrých slov voči jeho fanúšikom. Dokonca naznačil, že priaznivci *Piatku trinásteho* sú „veľmi chorí ľudia", ktorí „nenávidia ženy."

Namiesto potvrdenia tézy, že ide o chorých ľudí, ktorí nenávidia ženy, môj výskum ukazuje, že priaznivci slasherov a iných hororových filmov sú iba morbídne zvedaví ľudia. Morbídna zvedavosť je vo svojej podstate veľmi jednoduchý koncept: keď sú náklady na preskúmanie nejakej hrozby nízke, je výhodné venovať jej pozornosť a niečo sa o nej dozvedieť. Vtedy pociťujeme zvedavosť – morbídnu zvedavosť. Ide o pozoruhodne jednoduchý pojem, ktorý však ovplyvňuje zložitá spleť skúseností a osobnostných čŕt a prejavuje sa rozmanitými spôsobmi.

Tu je vhodné objasniť, čo presne pojmom „morbídna zvedavosť" myslím. Toto slovné spojenie sa totiž dá ľahko nesprávne pochopiť. Nehovorím, že samotná zvedavosť je morbídna. Nemyslím tým ani patologickú, abnormálnu či nezdravú zvedavosť. Prídavné meno „morbídna" jednoducho odkazuje na smrť alebo na veci, ktoré k nej môžu viesť. Morbídna zvedavosť označuje zvedavosť voči javom, ktoré sú hrozivé alebo potenciálne nebezpečné. Výskumom som zistil, že morbídnu zvedavosť možno rozdeliť do štyroch kategórií: (1) myseľ nebezpečných ľudí, (2) fyzické násilie, (3) telesné zranenia a (4) nadprirodzené nebezpečenstvá. Takisto som vyvinul škálu morbídnej zvedavosti, ktorú vedci používajú na posúdenie toho, nakoľko je človek morbídne zvedavý, a do ktorej z vyššie uvedených kategó-

rií patrí. V priebehu knihy sa dočítate, že úroveň vašej morbídnej zvedavosti je silným indikátorom určitých typov správania a môže dokonca pozitívne ovplyvniť vašu duševnú pohodu.

Vzhľadom na to, že rozlišujeme štyri hlavné kategórie morbídnej zvedavosti, existuje aj množstvo spôsobov, ako sa u človeka môže prejavovať. Napríklad v súčasnosti je bežným prejavom morbídnej zvedavosti sledovanie hororových filmov. Ich témy pokrývajú celé spektrum morbídnej zvedavosti – od nadprirodzených hrozieb cez sériových vrahov až po bizarné telesné zranenia. Nie každý morbídne zvedavý človek je aj fanúšikom hororu (hoci každý fanúšik hororu je pravdepodobne morbídne zvedavejší než priemerný človek). Keďže fanúšikovia hororu pomerne presne zapadajú do všetkých štyroch kategórií morbídnej zvedavosti, v knihe sa budem viackrát venovať ich psychológii ako jadru, ktoré reprezentuje morbídne zvedavých ľudí. Pre mnohých z vás pôjde o známy, ľahko rozpoznateľný príklad – hororové filmy, knihy a strašidelné kultúrne artefakty sú všade okolo nás.

Nie každý má v sebe silný sklon k morbídnej zvedavosti. Prečo teda niektorých z nás tak veľmi priťahuje obsah, ktorý zobrazuje zlo, násilie či utrpenie? Je záujem o temnejšie stránky života znakom morálneho úpadku? Z mojich skúseností vychádza, že takýto záver nie je presný. Spoznal som a skúmal morbídne zvedavých ľudí po celom svete – na strašidelných atrakciách, hororových festivaloch aj v univerzitných učebniach. Na základe osobných aj empirických pozorovaní môžem povedať, že morbídne zvedaví ľudia sú rovnako morálni, empatickí a láskaví ako iní ľudia. Ak navštívite hororový festival alebo výstavu kuriozít, nenarazíte na vyšinutých psychopatov číhajúcich v temnej uličke. Naopak, spoznáte nefalšovanú komunitu ľudí, ktorým z dlhoročných pohľadov cez prsty a tichých poznámok na ich adresu zhrubla koža. Spoznáte ľudí s temnou mysľou, no s láskavým srdcom.

Táto kniha prináša najnovšie poznatky vedy, ktorá skúma morbídnu zvedavosť. Ako priekopník psychologického výskumu v tejto

oblasti sa často opieram o štúdie, ktoré som sám viedol alebo na ktorých som spolupracoval. Keďže viaceré z nich boli publikované len v ostatných rokoch, predpokladám, že mnohé informácie budú pre čitateľa nové. V prvej kapitole ponúknem prehľad toho, čo je morbídna zvedavosť. V druhej kapitole budem skúmať jej pôvod v živote na Zemi. Dozviete sa, že korene morbídnej zvedavosti sú oveľa staršie, než by sme si mysleli, a že niektoré jej formy možno pozorovať aj u mnohých zvierat. Keby mohli zebry pozerať filmy o levoch číhajúcich na svoju korisť, pravdepodobne by ich aj pozerali. V ďalších kapitolách sa budem podrobne venovať tomu, prečo vyhľadávame morbídnosť v skutočných zločinoch, príbehoch o duchoch, násilnej zábave, šokujúcom umení a v iných kultúrnych artefaktoch.

V siedmej kapitole sa vydáme do krajiny snov a preskúmame otázku, ktorú si ľudia kladú už tisíce rokov: Na čo vlastne slúžia sny? Ôsma kapitola vás prinúti spochybniť vaše poznatky o empatii. Dozviete sa, že vychutnávanie si filmu, v ktorom maskovaný zabijak rozrezáva tínedžerov, nemusí byť príznakom nízkej empatie. Deviata a desiata kapitola zas ozrejmia, prečo vyhľadávame strašidelné príbehy práve vtedy, keď je svet desivý, a ako nám to môže pomôcť stať sa odolnejšími. Z desivého sveta neunikáme do príbehov o šťastí a bezpečí. Často je to práve naopak – unikáme do svetov ešte hrôzostrašnejších, než je ten náš. Cez príbehy z vedeckých expedícií na strašidelných atrakciách sa dozviete niečo o psychologických prínosoch morbídnej zvedavosti. Jedenásta kapitola sa bude venovať javu, ktorý rodičov asi neprekvapí: prečo deti fascinujú zloduchovia a strašidelné hry, a prečo môže byť ich poznávanie prostredníctvom hry prospešné pre ich psychický vývin.

Hoci je morbídna zvedavosť pre ľudskú prirodzenosť kľúčová, v minulosti bola hanobená a neprávom démonizovaná. Ľudia, ktorí otvorene prejavujú záujem o morbídnosť, bývajú považovaní za problematických a vytláčaní na okraj spoločnosti. Hlavným posolstvom tejto knihy je, že takýto negatívny pohľad na morbídnu zvedavosť je mylný. Rozhodne nie je škvrnou na našej psychike, práve nao-

pak – môj výskum dokazuje, že ide o bežný a zdravý aspekt ľudskej psychiky. Je to dedičstvo našej evolúcie, ktoré pre nás môže byť užitočné aj v súčasnom svete.

Ak patríte medzi morbídne zvedavých čitateľov, dúfam, že v knihe nájdete odpovede na otázky, ktoré si kladiete: prečo vás priťahujú skutočné zločiny, hoci k vrahom cítite odpor, prečo vo vás Sviatok všetkých svätých vyvoláva príjemné pocity a prečo niekedy jednoducho nedokážete odvrátiť zrak? Tí z vás, ktorých morbídnosť nepriťahuje, aspoň lepšie pochopíte svojich priateľov, ktorí neustále rozoberajú najnovší horor alebo ktorých vysnívaným vozidlom je pohrebné auto.

Akademici v tejto knihe nájdu nový a ucelenejší výklad témy, ktorá sa síce zdá byť známa, no doteraz nebola dôkladne preskúmaná. Behaviorálnym ekológom bude známy výskum správania dravcov, no budú svedkami jeho aplikácie na ľudí novátorským spôsobom. Antropológovia uvidia príbehy ekvádorských Šuarov, západoafrických Bengov či Mehinakov zo strednej Brazílie prepojené s novým výskumom úzkosti, strachu a zvedavosti. Psychológovia zas rozpoznajú známy výskum detekcie hrozieb, jeho výsledky však budú interpretované z iného uhľa pohľadu. Interdisciplinárny charakter tejto práce vychádza z empirických poznatkov a teoretických konceptov rozličných vedných odborov, čím je prínosná pre široké spektrum bádateľov.

Veda o morbídnej zvedavosti sa ešte len začína rozvíjať. Na nasledujúcich stranách vysvetlím našu príťažlivosť k morbídnosti a preskúmam evolučné korene morbídnej zvedavosti, jej úlohu pri formovaní toho, akú zábavu vyhľadávame, ako súvisí s inými osobnostnými črtami a jej prekvapivé účinky na naše duševné zdravie a pohodu. Pozrieme sa aj na niekoľko sporných otázok: Zabíjajú psychopati kvôli morbídnej zvedavosti? Môže nás empatia priviesť k morálnemu omylu? Mali by ste deťom dovoliť hrať strašidelné hry? Táto kniha preskúma niektoré z najtemnejších zákutí ľudskej duše, a popritom možno uspokojí vašu morbídnu zvedavosť.

1.

PREČO NEDOKÁŽEME ODVRÁTIŤ ZRAK

Z tohto príhľavca nebezpečenstva
trháme túto kvetinu bezpečia.

– *William Shakespeare*

TEMNÁ MINULOSŤ

Izba číslo 218. Tu sa to stalo. Niekoľko minút som stál pred dverami, otáčal som kľúčom, mykal kľučkou a snažil sa pohnúť zámkom. Položartovne som zamrmlal: „V poriadku, Michael, iba sa chcem dostať do svojej izby – teda do *tvojej* izby." V tej chvíli zámok povolil a dvere sa so škripotom otvorili. Izba bola prázdna. Vošiel som dnu a rozhliadol sa. Nepôsobila nijako zvláštne: na starej komode stál televízor a oproti nemu veľká posteľ. Predo mnou boli dvere, ktoré viedli na zastrešenú verandu s výhľadom na pohorie Ozark. Izba číslo 218 vyzerala v podstate ako ktorákoľvek iná izba na prvom poschodí. Niečo tu však nesedelo.

Hotel Crescent v Eureka Springs v štáte Arkansas sa prezentuje ako najstrašidelnejší hotel v Amerike. Postavili ho v roku 1886 na kopci v pohorí Ozark a má za sebou temnú históriu presýtenú prízrakmi. Medzi najčastejšie videných duchov patrí dieťa menom Breckie, ktoré sa v noci túla chodbami, bezmenná žena padajú-

ca z najvyššieho poschodia hotela, doktor Ellis so svojou fajkou a višňovým tabakom a Morris, starý hotelový oranžový kocúr. Ja som však prišiel za Michaelom, prvým duchom, ktorý sa v hoteli Crescent usadil.

Podľa legendy bol Michael mladý írsky kamenár a člen partie robotníkov, ktorí hotel Crescent stavali. Veľa sa o ňom nevie, no všetky príbehy spomínajú jeho koketnú povahu. Jedného dňa, keď pracoval na streche hotela, zbadal prechádzať okolo krásnu ženu. Keďže by si nenechal ujsť príležitosť spoznať pôvabnú dámu, naklonil sa cez okraj trámu a zakričal, aby upútal jej pozornosť. Nanešťastie sa naklonil príliš ďaleko a stratil rovnováhu. Michael spadol z vrcholku rozostavanej konštrukcie hotela a dopadol na nosný trám steny dnešnej izby číslo 218.

Hotel Crescent, približne deväťdesiate roky 19. storočia

Michaelov pád bol len prvým z celej série záhadných a tragických úmrtí, ktoré sa v hoteli Crescent odohrali. V tridsiatych rokoch 20. storočia kúpil hotel podvodník menom Norman Baker a premenil ho na falošnú onkologickú kliniku. Bakerova „Nemocnica na vyliečenie rakoviny“, ako ju nazval, sľubovala zázračnú liečbu, tajnú „Receptúru 5“, ktorú vpichovali priamo do nádorov. Počas Bakerov-

ho pôsobenia zomreli v Crescente desiatky pacientov. Keďže nikdy nedostali skutočnú liečbu, ich stav sa každým dňom zhoršoval. Vo chvíli, keď sa chodbami začali rozliehať ich bolestivé výkriky, presunuli ich na psychiatrické oddelenie. Samozrejme, žiadni skutoční psychiatri súčasťou personálu neboli.

Psychiatrické oddelenie sa nachádzalo v odľahlom krídle hotela Crescent, kde mohli aj tí najhlučnejší pacienti voľne kričať. Po tom, čo podľahli pekelnej kombinácii neliečenej rakoviny a Bakerových falošných injekcií, mŕtvych pacientov potichu previezli do márnice v suteréne, kde ich v noci v tichosti spopolnili. Ostatní pacienti žili v domnienke, že tí, ktorí už s nimi nie sú, sa vyliečili a poslali ich domov; nie, že hotel opustili cez komín kremačnej pece.

V krídle hotela Crescent, ktoré kedysi slúžilo takzvaným psychiatrickým pacientom, sa dnes nachádza niekoľko hotelových izieb. Ubytovaní hostia často hlásia, že zo stien vychádza odporný zápach. V tejto časti hotela sú rovnako bežné aj zjavenia duchov. Niektorí hostia opisujú, že po chodbe videli prejsť zdravotnú sestru, ktorá pred sebou tlačila transportné lôžko a vzápätí sa rozplynula vo vzduchu. Iní zase tvrdia, že počas noci počuli hrôzostrašné zvuky, napríklad pískanie nenaolejovaných koliesok vychádzajúce z podláh chodieb či strašidelné výkriky od bolesti.

Tých, ktorí sa ubytujú v izbách so zvýšenou paranormálnou aktivitou, v noci zvyčajne nečaká pokojný spánok. Povráva sa, že Michaelov duch si z hostí, ktorí sa ubytujú v izbe číslo 218, rád robí žarty. Mnohí spomínajú pocit, akoby sa ich niekto dotýkal – letmé potiahnutie za vlasy či pohladenie po ramene – napriek tomu, že boli v posteli úplne sami. Iní zas tvrdia, že sa im voda v sprche znenazdajky zmenila z horúcej na studenú a hneď nato opäť na horúcu.

V Michaelovej izbe som strávil jedinú noc. Počas ležania v posteli som necítil žiadnu zvláštnu prítomnosť a nemal som ani problémy s teplotou vody v sprche. Ale zažil som niečo iné, čo nedokážem celkom vysvetliť. Pozeral som neskoro v noci televíziu, keď som si všimol, že sa predo mnou pomaly začala otvárať zásuvka komody,

akoby ju niekto opatrne vyťahoval. V noci som musel viackrát vstať a ísť zásuvku zavrieť.

Podľa personálu hotela Crescent je Michaelova izba paranormálne najaktívnejšia. Zároveň je to najžiadanejšia izba, pričom ďalšie izby s paranormálnou aktivitou ju nasledujú v tesnom závese. Nie je nezvyčajné, že Michaelova izba je rezervovaná aj niekoľko mesiacov vopred, pričom počas sviatkov alebo niektorých víkendov býva rezervovaná aj rok vopred. Jej popularita nie je spôsobená vybavenosťou, veľkosťou, ani výhľadom – Michaelovu izbu by ste na fotografii nerozoznali od ktorejkoľvek inej izby na prvom poschodí hotela. To, čo robí Michaelovu izbu výnimočnou, je samotný Michael.

Na rozdiel od bežných hotelov, kde personál usilovne pracuje na tom, aby svojim hosťom zaistil pokojný spánok, sa Crescent rušivými duchmi vlastnej minulosti priam vystatuje. Existuje dokonca celá webová stránka, ktorá sa špecializuje na strašidelné aktivity a zážitky, ktoré si návštevníci môžu počas pobytu zakúpiť. Hostia, ktorí na duchov neveria, sú často natoľko zvedaví, že si noc v jednej zo strašidelných izieb rezervujú. Jedným z nich som bol aj ja.

Prečo je to tak? Prečo by chcel niekto stráviť noc v údajne strašidelnom hoteli a navyše si ešte priplatiť za tú najstrašidelnejšiu izbu v ňom?

Strašidelné izby sú obľúbené z rovnakého dôvodu, pre ktorý sa Rimania schádzali po tisíckach v Koloseu, prečo žáner skutočných kriminálnych prípadov ovládol televíziu a podcasty alebo prečo zízame na autonehodu pri ceste. Pôvod ich popularity musíme hľadať v našej morbídnej zvedavosti.

PRÍŤAŽLIVOSŤ TEMNOTY

Všetci sme už aspoň raz zažili morbídnu zvedavosť. Je to ten nezvyčajný pocit fascinácie, ktorý nás motivuje postaviť sa zoči-voči strachu, hnusu a neznámu. Je to rozpoltenosť, ktorú pociťujeme,

keď sa nám naskytne pohľad, ktorý je odpudivý, no zároveň záhadne príťažlivý. Je to váhanie, ktoré zažívame tesne pred vstupom do strašidelného domu počas Sviatku všetkých svätých, keď sa nám trasie telo a v mysli nám víri koktail vzrušenia a strachu. Našu pozornosť a predstavivosť si podmaňujú hrozivé udalosti, desivé príbehy a strašidelné hry. Keď sa vo svete udeje niečo zlé, chceme o tom vedieť prví. Desivé udalosti si dokážeme ľahko predstaviť. Niekedy dokonca musíme bojovať proti nutkaniu vyvolávať si nešťastné udalosti v mysli. Musíme samých seba presviedčať, aby sme pri drobnej turbulencii, keď sa rozsvieti kontrolka na zapnutie bezpečnostných pásov, nemysleli na poruchu a pád lietadla.

Psychológovia už dlho tvrdia, že ľudia majú negativistické skreslenie, teda sklon nechať sa viac ovplyvniť negatívnymi udalosťami ako tými pozitívnymi. Negatívne udalosti zaujmú našu pozornosť rýchlejšie, sú pre nás vzrušujúcejšie, vyvolávajú silnejšie reakcie a v porovnaní s pozitívnymi či neutrálnymi udalosťami sa ľahšie pamätajú. Pocit hrôzy, ktorý zažívate zo straty tisícov dolárov, je oveľa silnejší ako eufória z ich výhry. Ostrý partnerský rozchod je pamätnejší ako rozchod v priateľskom duchu. Negatívna spätná väzba nás zasiahne silnejšie než pozitívna. V skratke, emócie, interakcie, udalosti a situácie, ktoré vnímame ako „zlé", na nás pôsobia silnejšie. Prežívame ich intenzívnejšie, dôkladnejšie spracúvame informácie spojené s nimi a pamätáme si ich živšie. Sociálny psychológ Roy Baumeister to zhrnul vetou: zlo je silnejšie ako dobro.

Čo to však znamená, keď je niečo negatívne alebo zlé? Ide totiž o veľmi všeobecné pojmy. Samozrejme, negatívnu udalosť rozpoznáte vo chvíli, keď ju prežívate. Strata blízkeho človeka, zlyhanie na skúške, bolestivý rozchod, utrpenie zranenia – takmer každý by súhlasil, že ide o negatívne zážitky. Lenže veda nemôže pracovať s pojmom „rozpoznáš to, keď to uvidíš." Dokonca aj niečo ako násilie, ktoré by sme celkom jasne označili ako zlé, nie je také jednoduché. Násilie, ktoré pácha tyran na nevinnej obeti, budeme pravdepodobne vnímať ako zlé, ale násilie, ktoré pácha šľachetný hrdina

na zloduchovi, už tak vnímať nemusíme. Negativita je subjektívna a môže sa meniť v závislosti od kontextu a osoby, ktorá ju prežíva.

Všetci sme už počuli, že zlé správy sa šíria rýchlejšie než tie dobré. Tento jav býva často pripisovaný nášmu negativistickému skresleniu. Ako však ukázal kognitívny antropológ Pascal Boyer, v skutočnosti sa najrýchlejšie šíria správy, ktoré súvisia s *hrozbami*. Boyer tvrdí, že naše negativistické skreslenie poháňajú vyslovene informácie, ktoré sa týkajú hrozieb, a nie negatívne informácie vo všeobecnosti.

Informácie súvisiace s hrozbou považujeme za dôležitejšie než iné druhy informácií a ľudí, ktorí takéto správy šíria, vnímame ako spoľahlivejších a dôveryhodnejších. Stačí spomenúť moderátorov správ: dennodenne s nami zdieľajú informácie o vraždách, krádežiach a katastrofách. Moderátori aj ich diváci vnímajú tieto témy ako dôležitejšie než väčšinu iných správ. Napriek dennodennému prívalu pohrôm sú mnohí moderátori, ktorí šíria správy o hrozbách, populárni a diváci si ich vysoko vážia.

Boyer a jeho kolega Timothy Blaine tento princíp empiricky demonštrovali v sérii prepracovaných štúdií. Účastníkom dali zoznam faktov o určitom výrobku a požiadali ich, aby časť týchto informácií odovzdali priateľovi, ktorý zvažuje jeho kúpu. Každá správa obsahovala dve negatívne tvrdenia, dve tvrdenia, ktoré súviseli s hrozbou, a štyri neutrálne tvrdenia. Jedným z výrobkov bola napríklad ľahko aplikovateľná farba na vlasy. Účastníkov požiadali, aby si z nasledujúcich tvrdení vybrali tie, ktoré odovzdajú priateľovi, ktorý zvažuje jej kúpu. Mohli si však vybrať iba sedem z ôsmich tvrdení. Ktoré tvrdenie by ste vynechali?

- Flash Ultra Color™ môže pri aplikácii na niektoré typy pokožky hlavy spôsobiť pálenie alebo podráždenie.
- Flash Ultra Color™ môže vyvolať silné alergické reakcie.

- Flash Ultra Color™ môže už po niekoľkých dňoch vyblednúť.
- Flash Ultra Color™ nie je možné po otvorení balenia vrátiť.
- Flash Ultra Color™ mení prirodzene tmavé vlasy na mimoriadne lesklé odtiene.
- Flash Ultra Color™ obsahuje prémiové oleje z hroznových jadierok.
- Flash Ultra Color™ sa ľahko nanáša a zaručene nesteká.
- Flash Ultra Color™ ponúka online nástroj na výber odtieňa podľa vašich predstáv.

Sedem vybraných tvrdení účastníci následne posunuli ďalšiemu účastníkovi, ten si z nich mohol vybrať šesť, ktoré potom posunul ďalej. Ďalší si zo šiestich mohol vybrať päť, a tak ďalej – až kým nezostalo iba jediné tvrdenie. Negatívne tvrdenia (napr. „môže už po niekoľkých dňoch vyblednúť“) sa na koniec dostávali častejšie ako tvrdenia neutrálne (napr. „obsahuje prémiové oleje z hroznových jadierok“), čo bolo v súlade s predchádzajúcimi štúdiami o negativistickom skreslení. Avšak tvrdenia obsahujúce informáciu o hrozbe (napr. „môže vyvolať silné alergické reakcie“) sa na koniec komunikačného reťazca dostávali oveľa častejšie ako negatívne tvrdenia. Inými slovami, účastníci považovali tvrdenia, ktoré obsahovali informáciu o nebezpečenstve, za najdôležitejšie na šírenie iným.

Sklon zveličovať máme dokonca aj pri hrozbách, ktoré sú takmer nepravdepodobné. V následnej štúdii Boyer ukázal, že pravdepodobnosť, s akou sa hrozba skutočne naplní, mala na vnímanú dôležitosť informácie minimálny vplyv. Aj keď existovala iba dvojpercentná šanca, že farba na vlasy spôsobí popálenie alebo podráždenie pokožky, účastníci výskumu mali oveľa vyššiu tendenciu odovzdať túto informáciu ďalej.

Našu citlivosť na informácie, ktoré súvisia s hrozbami, možno čiastočne vysvetliť princípom detektora dymu. Je oveľa lepšie, ak sa detektor dymu vo vašom dome spustí nesprávne, keď náhodou pripálite večeru, než aby sa v prípade skutočného požiaru nespustil vôbec. Detektor dymu je na vysokú citlivosť voči nebezpečenstvu nastavený zámerne. Preto častejšie dochádza k falošným poplachom, čo znamená, že sa občas musíme pri varení zmieriť s prenikavým pískaním, hoci žiaden požiar nehrozí.

V prípade skutočných detektorov dymu sú tieto falošné poplachy zvyčajne iba otravným momentom či nepríjemnosťou – raz za čas musíte vydržať pár sekúnd rušivého pípania. Tento istý princíp platí vo všeobecnosti aj pre ľudskú myseľ. Je lepšie byť prehnane ostražitý ako nedostatočne pozorný. Je pre vás bezpečnejšie byť zvedavý na to, čo spôsobilo šuchot v kroví, než ho ignorovať. Pre vaše telo nie je energeticky príliš náročné pripraviť sa na potenciálne nebezpečenstvo číhajúce v kroví, a ak sa tam niečo skutočne nachádza, zisk je obrovský. Samozrejme, všetkého veľa škodí. Ak je citlivosť prehnane vysoká, systém bude pričasto reagovať aj na tie najmenšie náznaky nebezpečenstva, čo môže viesť až k patologickej úzkosti.

O pol sekundy rýchlejšia reakcia na potenciálne nebezpečenstvo váš osud v 99 percentách prípadov nezmení. No v tom jednom percente prípadov môže ísť o život. Psychológovia John Tierney a Roy Baumeister to výstižne zhrnuli vo svojej knihe *The Power of Bad* (Sila zla): „Na to, aby život prežil, musí zvíťaziť každý deň. Smrti stačí, aby zvíťazila iba raz."

Postupom času mali zvieratá, ktoré na hrozby reagovali rýchlejšie, pri úteku miernu evolučnú výhodu. Ak tento jav rozšírime na úroveň populácie, na milióny jedincov počas miliónov rokov, uvidíme posun v priemernej rýchlosti reakcie na hrozbu v rámci celej populácie: ide o prirodzený výber v akcii. Zvieratá, vrátane ľudí, sa postupne vyvinuli tak, aby boli čoraz citlivejšie a zvedavejšie na hrozby vo svojom prostredí. Dôsledkom miliónov rokov plných drobných úspechov u tých, ktorí mali predispozíciu venovať sa vyhľadávaniu informácií

o potenciálnych hrozbách, je trvalá stopa, ktorú tento mechanizmus zanechal v našej psychike. A práve táto stopa je jadrom našej morbídnej zvedavosti.

PRÍPRAVA NA PREDÁTORA

Hrozby môžu mať rozličný tvar a veľkosť, no hlavným nebezpečenstvom, ktorému čelí väčšina zvierat, je predácia. Rýchla a účinná reakcia na potenciálneho predátora patrí medzi najdôležitejšie vlastnosti, aké zviera môže mať. Na rozdiel od druhov, ktoré majú jedného kľúčového predátora, ako napríklad gazela geparda, ľudia počas migrácie naprieč zemeguľou čelili neustále novým a desivejším predátorom. Práve preto bolo pre nás evolučne výhodné rýchlo sa naučiť, či je dané zviera nebezpečné alebo nie.

Ak vás požiadam, aby ste si predstavili predátora, aké znaky vám napadnú? Zrejme si predstavíte veľké zuby, ostré pazúry a mohutné telo. Ide o charakteristické znaky cicavčích predátorov. Dôvod je teda zrejmý. Mohutné telo, veľké zuby a pazúry vám pomôžu korisť chytiť, premôcť ju a skonzumovať. Všeobecná prítomnosť týchto znakov u predátorov nám uľahčuje rozpoznávanie potenciálne nebezpečných zvierat. Nemusíme toho o zvierati vedieť veľa, aby sme dokázali rozpoznať, že stretnúť ho vo voľnej prírode nemusí byť dobrý nápad. Táto univerzálna hrozba predácie veľkými mäsožravcami zanechala v ľudskej psychike trvalú stopu.

Predispozícia rýchlo identifikovať a ľahšie si zapamätať informácie o nebezpečných zvieratách predstavuje pre daný druh z dlhodobého hľadiska významnú evolučnú výhodu. V odbornej literatúre sa táto predispozícia nazýva podmienené učenie.

Štúdie, ktoré skúmajú podmienené učenie, často zahŕňajú deti alebo mláďatá zvierat, pretože je menej pravdepodobné, že sa už stretli s konkrétnymi predmetmi alebo situáciami vo svojom prostredí. Ich cieľom je zistiť, ako zvieratá reagujú na podnet, s ktorým sa